

TUSSEN HOREN EN ZIEN

OPVATTINGEN OVER JEZUS IN LUCAS 9,7-9¹

Een grote groep uitleggers beschouwt Lucas 9,1-50 als een (grotere) eenheid². Daarin staat de vraag naar Jezus' identiteit centraal. Lucas 9,7-9 met daarin de vraag van Herodes 'Wie is deze ...?' in 9,9c 'serves to pinpoint the function of the following episodes in chap. 9'³. In daaropvolgende onderdelen van deze eenheid horen we verschillende antwoorden van verschillende kanten (waaronder de hemel) op deze vraag. De opvatting om 9,7-9 als aanjager voor het vervolg te zien, heeft beslist zijn aantrekkelijke kanten, er zijn evenwel ook goede redenen om Lucas 9,7-9 te betrekken op het gedeelte dat eraan voorafgaat. Op de relatie van 9,7-9 met haar directe omgeving ga ik hier dieper in. In dat verband vragen twee zaken in vers 7 om nadere bestudering. 1) *Ta ginomena panta* ('Alle gebeurtenissen'). Aan welke gebeurtenissen refereert Lucas hier? 2) Het voegwoord *de* ('en of 'maar'). Hoe moet deze begrepen worden? En waarmee wordt een verbinding aangegaan?

Na de opbouw en samenhang onderzocht te hebben gaat mijn aandacht in het bijzonder uit naar de drie uitspraken die over Jezus gedaan worden (9,7c-8b). Aansluitend bespreek ik de vraag of zich ook laat verklaren dat deze duidingen van Jezus op deze plaats in het verhaal aan de orde komen? Ik eindig met de reactie van Herodes en de vraag of zich in 9,7-9 ook een verandering heeft voltrokken. Maar ik begin - om het de lezer(es) gemakkelijk te maken - met een vertaling van Lucas 9,7-9.

VERTALING

- 7 a Maar Herodes, de tetrarch, hoorde van alle gebeurtenissen⁴.
b En hij verkeerde in verwarring,
c omdat gezegd werd door sommigen dat Johánnes uit doden opgewekt was,
8 a door anderen dat Elía was verschenen,
b en weer anderen dat een proféét, iemand van de vroegere, was opgestaan.
9 a Maar Herodes zei:
b 'Johánnes heb ik onthoofd.
c Wie is echter deze, over wie ik dergelijke dingen hoor?'
d En hij zocht hem te zien.

VERS 7

¹ Met dank aan prof. dr. W.J.C. WEREN en drs. B.F. DREWES voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

² S.F.H.J. BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, *Het evangelie van Lukas*, Den Haag, 1964, pp. 156-178; H. SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium. Erster Teil* (HTKNT III), Freiburg u.a., 1969, pp. 498-580; E.E. ELLIS, The Composition of Luke 9 and the Sources of Christology, in G.F. HAWTHORNE, *Current Issues in Biblical and Patristic Interpretation*. Fs. M.C. TENNEY, Grand Rapids, 1975, pp. 121-127; W. WILKENS, Die Auslassung von Mark 6,45-8,26 bei Lukas im Licht der Komposition Luk. 9,1-50, in *ThZ* 32 (1976) 193-200; A. PLUMMER, *The Gospel according to S. Luke*, Edinburgh, 1977, pp. 238-260; J.A. FITZMYER, The Composition of Luke, Chapter 9, in C.H. TALBERT (ed.), *Perspectives in Luke-Acts*, Danville & Edinburgh, 1978, pp. 139-152; I.H. MARSHALL, *The Gospel of Luke*, Grand Rapids, 1978, pp. 348-399; D.P. MOESSNER, Luke 9:1-50: Luke's Preview of the Journey of the Prophet like Moses of Deuteronomy, in *JBL* 102 (1983) 599-600; G. SCHNEIDER, *Das Evangelium nach Lukas. Kapitel 1-10*, Gütersloh, 1984², pp. 199-225; R.F. O'TOOLE, Luke's Message in Luke 9:1-50, in *CBQ* 49 (1987) 74-89; J.B. GREEN, *The Gospel of Luke* (NICNT), Grand Rapids & Cambridge, 1997, pp. 351-355; W. RADL, *Das Evangelium nach Lukas. Kommentar. Erster Teil: 1,1-9,50*, Freiburg u.a., 2003, pp. 577-578; W. ECKEY, *Das Lukasevangelium. Unter Berücksichtigung seiner Parallelen. Teilband I: Lk 1,1-10,42*, Neukirchen-Vluyn, 2004, pp. 404-405; H. KLEIN, *Das Lukasevangelium* (KEK, Band I/3 - 10. Auflage), Göttingen, 2006, pp. 326-327; J. DE HEER, *Lucas-Acta. Deel 2. Het verhaal van Jezus*, Zoetermeer, 2006, pp. 193, 230-231. Uit de typografie in de 27^e editie van Nestle-Aland, met 'wit' tussen 8,56 en 9,1, blijkt dat ook Nestle-Aland van opvatting zijn dat 9,1v. een nieuw begin vormt van een deel dat - blijkens het 'wit' tussen 9,50 en 9,51 - in 9,50 eindigt.

³ FITZMYER, The Composition of Luke, p. 143.

⁴ Een aantal handschriften kent de toevoeging *hup'autou* ('door hem') bij *ta ginomena panta*.

Twee kwesties in 9,7 vragen om bespreking.

1) Op de vraag aan welke gebeurtenissen refereert *ta ginomena panta*, worden verschillende antwoorden gegeven. Zo zijn er uitleggers die menen dat 'alle gebeurtenissen' verwijst naar 'the Galilean ministry' van Jezus vanaf 4,14 tot nu toe⁵. Dat is H. Schürmann te veel. Hij beperkt het tot de (recente) gebeurtenissen van 8,22-56⁶. Voor C.G. Müller is dat blijkbaar te weinig, want hij betreft er ook Johannes' werkzaamheden (3,1-20) bij⁷. Dat laatste lijkt mij niet erg logisch, aangezien Herodes eerder een einde heeft gemaakt aan het openbare optreden van Johannes (3,20). Anderen willen onder 'alle gebeurtenissen' niet alleen Jezus' werkzaamheid zien, maar ook de zendingsarbeid van de twaalf (9,1-6)⁸. Wilkens, die van opvatting is dat *ta ginomena panta* op de zendingswerkzaamheden van de twaalf slaat, meent zelfs dat daarin 'der Sinn der kleinen Komposition' is gelegen⁹. Dat het niet kan slaan op de werkzaamheden van de twaalf, blijkt volgens H.W. Hoehner uit de positie van de 9,7-9: de perikoop zit ingeklemd tussen de zending en de terugkeer¹⁰. Dat zou echter ook een argument kunnen zijn om te zeggen dat 'alle gebeurtenissen' op de zendingswerkzaamheden van de twaalf slaan. Deze lezing acht ik echter weinig waarschijnlijk, gezien het feit dat het in het direct daaropvolgende vers over de verschillende duidingen van Jezus gaat¹¹. De meest waarschijnlijke opvatting lijkt mij te zijn, gezien het feit dat het er gesproken wordt van 'alle gebeurtenissen', dat het gaat om het gehele Galilese optreden van Jezus.

2) Hoe moet het voegwoord *de* begrepen worden? Uit mijn vertaling moge blijken dat ik de conjunctie adversatief ('maar') opvat. Dat roept ogenblikkelijk de vraag op waarmee het in contrast staat. Lucas 9,7 mag dan direct op 9,1-6 volgen, toch staat het daarmee niet in contrast. Het vers moet in relatie gezien worden met 8,56. Daar worden de ouders gelast om niemand te zeggen wat er gebeurd was (*to gegonos*). Met dit vers staat Lucas 9,7 in contrast. Het mag de ouders verboden zijn om hierover te spreken, Herodes krijgt het toch te horen, niet alleen wat daar in huis is gebeurd, maar 'alle gebeurtenissen' (*ta ginomena panta*). Er is geen reden om het te beperken tot 8,22-56 zoals Schürmann doet (zie hierboven)¹². Hoe Herodes van dit alles op de hoogte is gekomen, verneemt de lezer niet. Wat wel duidelijk wordt, is dat aan een machthebber als Herodes niets ontgaat.

Lucas 9,7a en 7b-8 sluiten nauw op elkaar, in die zin dat het in 9,7a gaat om de dingen die door Jezus gedaan zijn: om wat Herodes *gehoord* heeft, en in 9,7b-8b om de verschillende opvattingen over Jezus: om wat over Jezus door verschillende groepen *gezegd* wordt (en ook door Herodes gehoord is, omdat hij er anders niet over in verwarring kan zijn).

DE PLAATS VAN 9,7-9 IN DE CONTEXT

Dat brengt mij allereerst bij de opbouw van de gehele passage: 8,22-56 + 9,1-10a¹³.

⁵ GREEN, *The Gospel of Luke*, p. 361, acht dat niet ondenkbaar; H.W. HOEHNER, *Herod Antipas* (SNTS.MS, 17), Cambridge, 1972, p. 193; A.A. JUST, *Luke 1:1-9:50* (CC), Saint Louis, 1996, p. 380; J.A. DARR, *Herod the Fox, Audience Criticism and Lukan Characterization* (JSNT.SS, 163), Sheffield, 1998, p. 164; M. WOLTER, *Das Lukasevangelium* (HNT, 5), Tübingen, 2008, p. 336; vgl. D.L. BOCK, *Luke 9:51-24:53* (BECNT), Grand Rapids, 1996, p. 822.

⁶ SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium*, p. 506.

⁷ C.G. MÜLLER, *Mehr als ein Prophet: Die Charakterzeichnung Johannes des Täufers im lukanischen Erzählwerk* (HBS, 31), Freiburg im Br., 2001, p. 25.

⁸ F. BOVON, *Das Evangelium nach Lukas. 1,1-9,50* (EKKNT, 3/1), Neukirchen & Einsiedeln, 1989, p. 462; GREEN, *The Gospel of Luke*, p. 361; ECKEY, *Das Lukasevangelium*, p. 409; KLEIN, *Das Lukasevangelium*, p. 331; RADL, *Das Evangelium nach Lukas*, pp. 589 en 591.

⁹ WILKENS, *Die Auslassung*, p. 194.

¹⁰ HOEHNER, *Herod Antipas*, p. 193.

¹¹ Vgl. RADL, *Das Evangelium nach Lukas*, p. 589, die erop wijst dat het om opvattingen van mensen over Jezus gaat, 'obwohl unmittelbar vorher vom wundertätigen Wirken der Zwölf berichtet wird'.

¹² SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium*, p. 506.

¹³ Dat Lucas 8,40-9,10a één geheel vormt, zie N.A. RIEMERSMA, *De uitzending van de twaalf. Context, eenheid en structuur van Lucas 9,1-10A*, in *Collationes* 41,1 (2011) 103-116, spec. pp. 106-108.

- A (8,40-56) Maar hij gelastte hun om tegen niemand te zeggen wat er gebeurd was (*to gegonos*).
- B (9,1-6) En hij zond hen weg (*apesteilen*)
om het koninkrijk van God te verkondigen en om de zieken te genezen.
- A' (9,7-9) Maar Herodes, de tetrarch, hoorde van alle gebeurtenissen (*ta ginomena panta*).
- B' (9,10a) En teruggekeerd vertelden de apostelen (*apostoloi*) hem alwat zij gedaan hadden.

Lucas 8,40-56 (A) mag afgerond lijken, maar dat is schijn. Het krijgt, zo zagen we, in 9,7-9 (A') een vervolg. Datzelfde geldt van 9,1-6 (B). Ook dit gedeelte is nog niet afgerond. Dat gebeurt pas in 9,10a (B'). Lucas 9,7-9 vormt een onderbreking tussen 9,1-6 (B) en 9,10a (B')¹⁴. Lucas vult de tijd, die tussen het gaan langs de dorpen en de terugkeer van de twaalf (bij Jezus) verstrikt, met deze passage over Herodes. Op een vergelijkbare wijze kan over 9,1-6 gesproken worden. Deze passage over de uitzending fungeert als onderbreking tussen 8,56 (A) en 9,7-9 (A'). De tijd die verstrikt tussen de opstanding van de dochter van Jairus (8,51-56) en de veronderstelde bekendmaking van alle gebeurtenissen (9,7-9) vult Lucas met het verhaal over de uitzending.

Uit bovenstaande zou de conclusie getrokken kunnen worden dat 9,7-9 niet erg hecht met zijn onmiddellijke omgeving (9,1-6 en 10a) is verbonden. Die gevolgtrekking mag echter niet gemaakt worden. Dat 9,7-9 wel degelijk in relatie staat tot haar directe omgeving (9,1-6 en 10a), wil ik laten zien door deze passage te vergelijken met het slot van 3,1-20. Dit verhaal van het begin van het optreden van Johannes eindigt met Herodes die Johannes in de gevangenis opsluit. Pas in 9,7-9 hoort de lezer opnieuw van Herodes én van Johannes. De verhouding tussen 3,1-20 en 9,7-9 kan op deze manier aangeduid worden: 3,1-20 krijgt een direct vervolg in 9,7-9¹⁵.

Het gaat mij nu in het bijzonder om de verzen 18 en 19-20 van hoofdstuk 3. Eerst is er sprake van Johannes die het volk het evangelie brengt (*euêngelizeto*), direct daarna gevolgd door 'Maar Herodes de tetrarch'. Even later krijgen we te horen (meegedeeld door de verteller), dat hij Johannes in de gevangenis heeft opgesloten, omdat deze hem kritisch op zijn kwalijke gedrag heeft aangesproken. Een vergelijkbaar patroon doet zich voor in hoofdstuk 9, de verzen 6 en 7-9. Ook hier is eerst sprake van het brengen van het evangelie (*euangelizomenoi*), nu door de leerlingen, direct daarna gevolgd door 'Maar Herodes, de tetrarch'. Even later krijgen we uit de mond van Herodes te horen dat hij Johannes heeft onthoofd. Ik wil hier nog op een andere overeenkomst wijzen: waar Johannes Herodes terechtwijst over alles wat hij *gedaan* heeft (*epoiêsen*, 3,19), daar vertellen de leerlingen Jezus alwat wat zij *gedaan* hebben (*epoiêsan*, 9,10a).

¹⁴ N.A. RIEMERSMA, Gestild en stil. Context en samenhang van Lucas 9,10-17, in *Collationes* 40,1 (2010), 21-38, spec. pp. 22-23; zie ook G.R. GREENE, *The Portrayal of Jesus as Prophet in Luke-Acts* (Ph.D. diss.), Ann Arbor, 1975, p. 100.

¹⁵ In Marcus wordt in één perikoop verteld van gevangenneming en onthoofding van Johannes door Herodes (6,14-29).

3,18-20

Met vele, andere aansporingen
bracht hij het volk *het goede nieuws*.
Maar Herodes, de tetrarch,
door hem terechtgewezen over Herodias,
de vrouw van zijn broeder en over *alles* wat Herodes
gedaan had aan kwade dingen, voegde ook dit aan
alles toe:

hij sloot *Johannes* in de gevangenis op.

9,6, 7-9

Na (het huis) te zijn uitgegaan, gingen ze verder langs de
dorpen, terwijl ze *het goede nieuws brachten* ...
Maar Herodes, de tetrarch,
hoorde van *alle gebeurtenissen*.
En hij verkeerde in verwarring, omdat gezegd werd door
sommigen dat Johánnēs uit doden opgewekt was, door
anderen dat Elía was verschenen, en weer anderen dat een
proféét, iemand van de vroegere, was opgestaan.
Maar Herodes zei:
'Johánnēs heb ik onthoofd.
Wie is echter deze over wie ik dergelijke dingen hoor?'
En hij zocht hem te zien.
Teruggekeerd vertelden zij alwat zij *gedaan hadden*.

Zowel van Johannes als van de twaalf wordt gezegd dat zij het goede nieuws brachten, Johannes aan het volk en de twaalf aan de (mensen in de) dorpen. Maar Johannes doet nog meer, hij wijst daarnaast nog de tetrarch terecht. Dat horen we - direct daarna in 9,7 - niet van de leerlingen¹⁶. De Johannes-lijn wordt door hen niet voortgezet. Lucas 9,10a heeft dan ook meer betekenis dan alleen het inzicht dat de leerlingen als gezanten doen waartoe ze verplicht zijn: rapporteren wat ze gedaan hebben¹⁷. Uit de terugkeer bij Jezus wordt duidelijk dat Herodes hen niet heeft opgepakt en gevangengenomen, zoals hij met Johannes heeft gedaan¹⁸. Daarvoor was dan ook geen reden, zo kan de lezer aan het einde van 9,1-10a concluderen: de leerlingen hebben zich niet kritisch tegen Herodes uitgelaten, noch over de gevangenneming van Johannes, noch over zijn onthoofding, mochten ze daar althans kennis van hebben gehad. Zij hebben het bij het brengen van het goede nieuws in de dorpen gelaten en konden zodoende ook gewoon terugkeren!

De relatief zelfstandige positie van 9,7-9 tussen 9,1-6 en 10a is voor de lezer dan ook een signaal, zo wordt uit (het verband met) 3,18-20 duidelijk. 'Op dezelfde plek' brengt Lucas Herodes wel ter sprake, niet omdat Herodes kritisch door de twaalf wordt aangesproken, maar nu in verband met alles wat Herodes over Jezus hoort: alles wat deze gedaan heeft én hetgeen door verschillende groepen over hem wordt gezegd.

Excurs

Aan de uitspraak van J.A. Darr: 'Herod the Tetrarch is the only secondary character with whom both John and Jesus interact'¹⁹ zou ik nog willen toevoegen dat het niet tot een interactie komt met Jezus' leerlingen. We zagen dat het in het licht van 3,18-20 niet vreemd was geweest, wanneer dat wel was gebeurd. De interactie van Herodes vindt - in het eerste hoofddeel van het evangelie (3,1-20 + 3,21-9,50) - wel plaats met Jezus' voorganger, Johannes, maar niet met de twaalf, Jezus' navolgers. Tot interactie tussen Herodes en Jezus komt het niet in het eerste hoofddeel van het evangelie. Tot interactie komt het wel in Jeruzalem. Dat is geheel in de lijn van hetgeen Jezus in Lucas 13,32-35 zegt: dat het niet aangaat dat een profeet buiten Jeruzalem omkomt. De aanzet tot die interactie ligt in het slot van het Galilea-deel: en hij zocht hem te zien. Tot vinden - in Galilea - komt het in elk geval niet, terwijl Galilea zogezegd toch hun beider territorium is.

OPBOUW EN SAMENHANG

Opbouw. De passage (9,7-9) mag dan klein zijn, dat wil niet zeggen dat er geen discussie bestaat over de opbouw. Sommige uitleggers gaan uit van een tweedeling: 9,7-8 en 9,9²⁰. Anderen

¹⁶ Wat we van hen - aanvullend - horen, is dat zij mensen voor genezing behandelen.

¹⁷ Zie RIEMERSMA, De uitzending van de twaalf, p. 107.

¹⁸ Vgl. H. HENDRICKX, *The Third Gospel for the Third World Vol 2B. A Ministry in Galilee (Luke 7:1-9:50)*, Collegeville, 1998, p. 229: 'Herod's intrusion into the present scene as anything but menacing, portending the possibility that the apostles will share fully not in Jesus ministry but also in his fate.' Zie ook GREEN, *The Gospel of Luke*, p. 361.

¹⁹ DARR, *Herod the Fox*, p. 78.

²⁰ BOCK, *Luke 1:1-9:50*, p. 821 en ECKEY, *Das Lukasevangelium*, p. 408.

veronderstellen drie delen, maar zij verschillen over de indeling: 9,7-8, 9,9a-c en 9,9d (F. Bovon)²¹, 9,7a, 9,7b-8 en 9,9 (A.A. Just)²², 9,7a, 9,7b-9a en 9,9b (J.A. Darr)²³. Feitelijk zijn er vier zinnen te herkennen: 7a, 7b-8b, 9a-c en 9d²⁴. De eerste en de derde zin hebben een aantal overeenkomsten: ze hebben alle twee dezelfde conjunctie (*de*, 'maar'), ze beginnen allebei met de naam Herodes en hebben beiden een aoristus (*êkousen* ('hoorde') in 9,7a en *eipen* ('zei') in 9,9a). In beide zinnen komt het werkwoord 'horen' (*akouô*) voor. Ook de tweede en de vierde zin kennen een aantal overeenkomsten: ze hebben alle twee dezelfde conjunctie (*kai*, 'en'), het (niet bij name genoemd) subject is in het werkwoord geïmpliceerd ('hij'); ze hebben beide een (duratief) imperfectum (*diêporei* ('verkeerde in verwarring') in 9,7b en *ezêtei* ('zocht') in 9,9d). Er valt zo een A (7a) + B (7b-8d) - A' (9a-c) + B' (9d)-patroon te herkennen.

De passage bestaat uit twee rondes: 9,7a-8b en 9,9a-d. In de eerste ronde worden we geconfronteerd met alles wat Herodes hoort: aan gebeurtenissen en aan opvattingen over Jezus. In de tweede ronde zien we hoe Herodes daarop reageert: eerst zijn reactie - zijn weerwoord (*de eipen*, 9,9a) - op wat er door verschillende groepen over Jezus wordt gezegd (*legesthai*, 9,7c). Tot een tweede reactie komt het naar aanleiding van zijn vraag wie de man is over wie hij dergelijke dingen (zie 9,7c-8b) hoort: hij wil hem zien (9,9d). In beide rondes speelt het 'horen' een belangrijke rol. In de eerste ronde (A) gaat het om het horen door Herodes van 'alle gebeurtenissen' ofwel om alles wat (sc. door Jezus) is gedaan (9,7a), in de tweede ronde (A') om het horen van Herodes van hetgeen over Jezus gezegd wordt (9,9c)²⁵. In beide rondes is tevens sprake van een situatie die langere tijd duurt. Zo is in 9,7b-8b (B) sprake van verwarring en in 9,9d (B') van een zoektocht.

Samenhang. De perikoop vindt haar eenheid daarin, dat Herodes steeds het subject is (van elke zin). Zijn naam horen we twee keer (9,7a en 9a). De twee andere keren is 'hij' geïmpliceerd in het werkwoord (9,7b en 9,9d). De verteller duidt hem in 9,7a op dezelfde wijze aan als in 3,19 'Herodes, de tetrarch'²⁶. Dat hij tetrarch is over Galilea, horen we in 3,1²⁷. Daarmee is voor de lezer duidelijk dat deze Herodes van 9,7-9 dezelfde is als degene die aan het begin en aan het slot van 3,1-20 ter sprake kwam. Zo is hij onderscheiden van Herodes, de koning van Judea (1,5). Lucas 3,1-20 eindigt met de gevangenneming van Johannes de Doper, nadat deze hem heeft terechtgewezen om Herodias, de vrouw van zijn broer, en vanwege alle kwade zaken die hij gedaan heeft. Als zijn naam hier klinkt, komt dat (negatieve) beeld van het slot van Lucas 3,1-20 mee. Het roept de vraag op: Hoe zal de tetrarch Herodes reageren op hetgeen hij hoort, en tot welke acties zal dat leiden? Zal hij met Jezus en de leerlingen hetzelfde doen als hij met Johannes heeft gedaan? Al snel horen we van verwarring van zijn kant.

DE VERSCHILLENDE OPVATTINGEN OVER JEZUS

De reden van Herodes' verwarring is gelegen in de verschillende duidingen van Jezus. Het zijn er drie, verspreid over drie groepen (*tinôn* ('sommigen'), *tinôn* ('anderen') en *allôn* ('weer anderen')). Dat gebeurt in 'an elegant threefold parallel subject-clause'²⁸. De parallelie geldt in iets mindere mate voor 9,8b door het aldaar ontbreken van *hupo* ('door'). Dit voorzetsel regeert ook *allôn* in 9,8b,

²¹ BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, p. 461v., met Herodes als 'alleiniges Subjekt', maar wanneer het om de indeling gaat, dan verdeelt hij 9,7-9 in 7a en 7b-9.

²² JUST, *Luke 1:1-9:50*, p. 380.

²³ DARR, *Herod the Fox*, p. 163.

²⁴ Zie ook KLEIN, *Das Lukasevangelium*, p. 331.

²⁵ Er zijn ook uitleggers (BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, p. 462; WOLTER, *Das Lukasevangelium*, p. 337) die menen dat dit aanwijzend voornaamwoord naar *ta ginomena panta* in 9,7a verwijst. Dat lijkt mij niet erg waarschijnlijk gezien het feit dat de vorige zin (9,9b) ook verwijst naar een opvatting van 'sommigen'.

²⁶ Marcus duidt hem als *basileus* ('koning') aan (Mar. 6,14.25-27).

²⁷ Dat Herodes tetrarch is van Galilea speelt ook in 23,1-12, waar Pilatus Jezus naar Herodes stuurt 'toen hij begreep dat hij (=Jezus) uit het gebied van Herodes was'.

²⁸ FITZMYER, *The Composition of Luke*, p. 142.

zodat 9,8a en 8b bij elkaar horen. Om welke groeperingen het gaat, horen we hier niet²⁹. Uit 9,19 maakt de lezer op dat het (verschillende) opvattingen binnen de scharen zijn³⁰. De drie uitspraken mogen naast elkaar staan; ze staan *onderling* tegenover elkaar zoals duidelijk moge worden uit de adversatieve conjunctie *de* in 9,8a en 9,8b. Waar sommigen in Jezus de uit de doden opgewekte Johannes zien, daar zien anderen Elia in hem. Weer anderen zien in hem een profeet uit vroegere tijden.

Ik wil eerst de duidingen afzonderlijk onder de loep nemen om daarna aandacht te schenken aan hetgeen ze met elkaar delen om ten slotte te onderzoeken waarop deze duidingen te baseren zijn en hoe ze zijn te waarderen.

Johannes. De vermelding/opvatting dat Johannes uit de doden is opgewekt, zal de lezer ten zeerste verbazen. Zijn laatste informatie over Johannes is dat deze door Herodes gevangen is gezet (3,19-20). In 7,18-35 horen we opnieuw van Johannes, die bericht krijgt over 'al deze dingen'. Sindsdien heeft de lezer niet gehoord van enige verandering in Johannes lot en situatie. *Deze* uitspraak (9,7c) veronderstelt zijn (eerdere) dood. In 9,9b, krijgen we uit de mond van Herodes te horen dat hijzelf daarvoor verantwoordelijk is alsmede hoe Johannes aan zijn einde is gekomen: door onthoofding! De lezer wist al dat je kritisch verhouden tot de machthebbers tot gevangenneming kan leiden, nu weet hij dat het hem zijn leven kan kosten. Over deze onthoofding zijn we door Lucas niet eerder ingelicht. Deze moet tussen 7,18-23 - dan leeft Johannes nog - en 9,7-9 hebben plaatsgevonden. Het verhaal over zijn onthoofding vertelt Lucas niet in tegenstelling tot Marcus (6,14-29) en Matteüs (14,1-12). Deze *tines* ('sommigen') zijn op de hoogte van zijn dood, zo kan de lezer concluderen. Herodes heeft de onthoofding niet stil gehouden. Wanneer de uitspraken van 9,7c en 9,9c naast elkaar worden gelegd, dan kan gezegd worden dat de *tines* van 9,7c menen dat God een tegenactie is begonnen tegen deze daad van Herodes; *êgerthê* ('opgewekt') is op te vatten als een *passivum divinum* ('opgewekt door God'). K. Berger wil in *êgerthê* een veroordeling van Herodes lezen³¹: Herodes heeft Johannes gedood/onthoofd, maar God heeft hem opgewekt (vgl. Hand. 2,23-24 'deze hebt u .... aan het kruis genageld en gedood, maar God heeft hem opgewekt'). Deze opvatting van sommigen zou Herodes moeten verontrusten, omdat God door Johannes op te wekken het werk van Herodes: de onthoofding van Johannes, ongedaan heeft gemaakt³².

Hier wordt Jezus door 'sommigen' met Johannes verbonden. Dat komt bij de lezer merkwaardig over, omdat de verteller hen, Johannes en Jezus, steeds naast elkaar zet (1,1-25//1,26-38; 1,57-80//2,1-20; (5,33a//5,33b); 7,33//7,34).

Elia. De lezer hoort deze naam nu voor de vierde keer. De eerste keer gebeurde dat door de bode Gabriël bij de aankondiging van Johannes' geboorte: 'Hij zal voor u uitgaan in de geest en kracht van *Elia*' (1,17). Twee keer noemt Jezus de naam Elia. Dat gebeurt in het gesprek tussen Jezus en de bezoekers van de synagoge in Nazaret: 'Doch ik zeg u naar waarheid, er waren vele weduwen in de dagen van *Elia*, toen de hemel drie jaar en zes maanden gesloten bleef en er grote hongersnood was over het gehele land. En tot geen van haar werd *Elia* gezonden, doch wel naar Sarepta, bij Sidon, tot een vrouw die weduwe was' (4,25-26)³³. In 9,8a wordt Jezus door *tines* heel direct met Elia verbonden, ze zien in zijn optreden de verschijning van Elia³⁴. Dat klinkt als: Elia moet niet met Johannes (zoals de bode Gabriël heeft gedaan bij de aankondiging van de geboorte van Johannes, 1,17), maar met Jezus verbonden worden. Dat hier van verschijning (*efanê*)

²⁹ G. NEBE, *Prophetische Züge im Bilde Jesus bei Lukas* (BWANT, 127), Stuttgart, 1989, p. 254, en P. BÖHLEMANN, *Jesus und der Täufer. Schlüssel zur Theologie und Ethik des Lukas* (SNTS.MS, 99), Cambridge, 1997, p. 254, noemen het opvattingen van het volk, maar dat is te vroeg. Het blijft in 9,7-8 nog onbepaald om wie het gaat.

³⁰ MÜLLER, *Mehr als ein Prophet*, p. 51v., wijst er alleen op dat in 9,18v. de meningen hernomen worden; hij vermeldt niet dat het om meningen gaat die uit de schare komen.

³¹ K. BERGER, *Die Auferstehung des Propheten und die Erhöhung des Menschensohnes* (StUNT, 13), Göttingen, 1976, pp. 21 en 18.

³² ECKEY, *Das Lukasevangelium*, p. 409.

³³ L.C. CROCKETT, Luke 4,25-27 and Jewish-Gentile Relations in Luke-Acts, in *JBL* 88 (1969) 177-183.

³⁴ NEBE, *Prophetische Züge*, p. 83, noemt het opvallend dat de Elia redivivus-voorstelling geen onderdeel vormt van het kerugma, Lucas geeft haar slechts als een mening van de schare weer.

gesproken wordt, heeft te maken met het gegeven dat Elia niet gestorven is, maar ten hemel opgenomen (2 Koningen 2,1-18)³⁵.

Profeet. In tegenstelling tot 9,7c (Johannes) en 9,8a (Elia) noemen de *alloy* ('weer anderen') geen naam. Nogal wat exegeten lijken daar slecht tegen te kunnen en vullen toch een naam in. Verschillende keren wordt Mozes genoemd³⁶. Doordat er echter *geen* naam wordt genoemd, ontstaat er ruimte om aan allerlei profeten te denken. Het zelfstandig naamwoord *profêtês* ('profeet') krijgt nog een bijstelling: *tis tôn archaiôn* ('iemand van de vroegere (sc. profeten)'). Moet de lezer hier denken aan een profeet eerder dan Elia? Als het om een profeet uit Israëls verleden gaat, kan de lezer *anestê* niet anders verstaan dan dat het ook hier gaat om een profeet die uit de doden is opgestaan, zoals in 9,8b. Of het dan om de opstanding van een profeet gaat die (door de machthebbers) vermoord is, blijft onbepaald.

Overeenkomsten

Ik kan nu onderzoek doen naar de voorstellingen die in Lucas' tijd over Jezus bestonden, waardoor ik deze opvattingen hun (historische) plek kan geven³⁷, methodisch lijkt het mij juister om eerst te zien of er in het evangelie aanwijzingen te vinden zijn die de opvattingen van de drie groepen over Jezus rechtvaardigen. Wat ik wil doen, is naar overeenkomsten zoeken, allereerst tussen Johannes en Jezus, vervolgens tussen Elia en Jezus, en daarna tussen profeten uit Israëls verleden en Jezus. De opvattingen zullen gebaseerd zijn op de overeenkomsten die mensen tussen Jezus en Johannes, Elia en een profeet uit vroeger tijden waarnemen.

Johannes en Jezus. Eerder is Johannes 'de Doper' genoemd (7,20.33), maar dat is in 9,7c niet het geval. De overeenkomst tussen Johannes en Jezus is ook niet gelegen in het feit dat beiden dopen. Dus deze bijstelling past niet in 9,7c. De overeenkomst moet vooral gezocht worden in het brengen van het goede nieuws (3,18, zie 4,18; 8,1) als ook in de oproepen om (goede) vruchten voort te brengen (3,8.9, zie 6,43.44; 8,8; 13,6-9; 20,10) én om geen twee *chitons* ('hemden') bij je te hebben (3,10, zie 9,3).

Dat in Jezus een *Johannes redivivus* gezien wordt, mag een zekere logica hebben, omdat Jezus direct *na* Johannes is opgetreden³⁸. Dat deze herkenning van Jezus als de opgestane Johannes, problematisch is, moge alleen al duidelijk worden uit Lucas 7,18-35, waar Jezus en Johannes samen voorkomen. Tot slot wil ik nog op het omgekeerde wijzen, niet Jezus als Johannes, maar Johannes in wie Jezus herkend wordt, adequater uitgedrukt: Johannes in wie door het volk de messias vermoed wordt (3,15).

Elia en Jezus. Dat sommigen in Jezus een nieuwe verschijning van Elia zien, zal de lezer niet vreemd overkomen. Johannes mag met Elia verbonden worden (zie 1,17), Lucas verbindt ook Jezus met Elia, al gebeurt dat indirect (7,11-17)³⁹. Zo doet de opwekking van de jongen van Naïn, zoon van een weduwe, sterk denken aan de opwekking door Elia van de jongen van Sarefat, ook zoon van een weduwe (1 Koningen 17,17-24). In de synagoge van Nazaret trekt Jezus zelf een vergelijking met het optreden van Elia (en Elisa)(4,25-26, zie 1 Koningen 17,7-24). Er zijn tal van overeenkomsten tussen Jezus en Elia in Lucas te noteren. Er valt veel voor te zeggen om - met woorden van Darr - te beweren dat 'much of Jesus' Galilean ministry has been modeled on the

³⁵ BÖHLEMANN, *Jesus und der Täufer*, p. 250, 251 (3x), 305, spreekt dan ook ten onrechte van '(wieder)aufgestanden en Elia(s)'.

³⁶ R.C. TANNEHILL, *Luke* (ANTC), Nashville, 1996, p. 153; BÖHLEMANN, *Jesus und der Täufer*, p. 249, onder verwijzing naar Hand. 3,22, maar daar spreekt Mozes zelf over een profeet die God zal doen opstaan.

³⁷ R.A. HORSLEY, "Like one of the Prophets of Old": Two Types of Popular Prophets in the Time of Jesus, in *CBQ* 47 (1985) 435-463.

³⁸ Voor de opvatting dat Jezus optreedt *na* Johannes, is de verhouding tussen 3,1-20 en 3,21vv. van belang, zie N.A. RIEMERSMA, Antwoord uit de hemel. Het programmatisch begin van Jezus' optreden (Lucas 3:21-22), in *Interpretatie* 18,5 (2010) 4-6.

³⁹ R.J. MILLER, Elijah, John and Jesus in the Gospel of Luke, in *NTS* 34 (1988) 611-622, spec. p. 616, wijst er terecht op dat 9,8a (en 9,18) de enige keer is (de enige keren zijn) dat Jezus met Elia wordt geïdentificeerd.

Elijah narratives of 3 and 4 Kgdms (LXX)⁴⁰. Dat mag in het bijzonder gelden voor Jezus' openheid voor de niet-jood (7,1-10; 8,26-39). Dat in Jezus Elia herkend wordt, zal bij de lezer geen verbazing wekken. Dat Jezus Elia niet is, blijkt alleen al uit het verhaal van de verheerlijking op de berg, waar Elia verschijnt naast (Mozes en) Jezus (9,28-36). Daar op de berg vindt de verschijning van Elia plaats⁴¹. In 9,31 wordt overigens niet hetzelfde werkwoord gebruikt als in 9,8: *ofthêntes* ('verschenen') in 9,31 en *efanê* ('verscheen') in 9,8.

Een profeet, iemand van de vroegere, en Jezus. Omdat de te vergelijken categorie van profeten ruim is, is het minder eenvoudig om overeenkomsten aan te geven. Het kan niet anders dan globaal. Veel woorden van Jezus doen denken aan/liken op de morele en ethische vermaningen van de profeten: mensen worden geroepen om zich om te keren. Of met woorden uit de parabel van de verloren zoon (15,11-32): mensen die dood zijn, worden weer tot leven geroepen. Jezus is overigens voordien al wel profeet genoemd (7,16.39), ofschoon niet *tis tôn archaiôn* ('iemand van de vroegere (sc. profeten)'). Kenmerk van de profeet is dat deze voorkennis heeft (zie 7,39-40).

Gemeenschappelijk

a. Wat de drie groepen met elkaar delen, is dat ze in Jezus de gestalte van een (reeds bestaande) profeet zien⁴². Dat gebeurt in retrograde: van Johannes via Elia naar een profeet uit de begintijd. Kortom, men ziet hem steeds dieper in de profetische traditie verankerd. Tegelijkertijd wordt duidelijk dat men hem herkent uit de gehele profetische traditie. Het subject staat steeds vóór het verbum, waardoor het nadruk krijgt (zie mijn klemtoonstreepjes op Johannes, Elia en profeet).

b. Meer nog zien ze in hem een profeet uit het verleden verrijzen, waarmee ze aangeven dat er continuïteit bestaat met het profetisch verleden als ook dat dit profetisch verleden weer kan herleven. Dat vraagt om aandacht voor de werkwoordsvormen (*êgerthê* ('opgewekt'), *efanê* ('verscheen'), *anestê* ('opgestaan')). Het gaat om theologische passiva. Ze brengen tot uitdrukking dat God de *agens* is van opwekking, (verschijning) en opstanding. Impliciet geven alle drie groepen zo aan dat Jezus met God in verbinding staat, ja dat God in hem de oude profetische traditie doet herleven.

c. De drie groepen gebruiken alle drie, hoewel verschillend, opstandingsterminologie: *êgerthê*, *efanê*, *anestê*. Wat de eerste (*êgerthê*) en derde (*anestê*) betreft, deze werkwoorden worden in Lucas vaker afwisselend gebruikt (11,31 en 32; 9,22 en 18,33; 24,6 en 7). *Efanê* lijkt daar minder goed tussenin te passen, maar dat is toch schijn. De twee andere termen kunnen hier eenvoudigweg niet gebruikt worden, omdat Elia direct ten hemel is gevaren zonder gestorven te zijn. Wat hierdoor duidelijk wordt, is dat opwekking/opstanding en hemelvaart tot dezelfde sfeer behoren.

Waardering

Hoe moet de lezer deze uitspraken waarderen? Laat ik beginnen met te zeggen dat geen van deze uitspraken door de verteller worden geautoriseerd. Snijden de gedane uitspraken hout of niet? We constateerden tal van overeenkomsten tussen Jezus en Johannes, Elia en vroegere profeten. Dat is echter nog wat anders dan dat Jezus een (uit de doden opgewekte/uit de hemel komende) profeet *is*. We zagen al van Johannes en Elia dat zij naast Jezus voorkomen. De opvattingen van *tines* (9,7c) en *tines* (9,8a) zijn dan ook niet adequaat te noemen⁴³. Wat we wel kunnen zeggen, is dat Jezus in meervoudig opzicht sterk op een profeet (Johannes, Elia, vroegere profeten) lijkt, maar dat hij toch

⁴⁰ DARR, *Herod the Fox*, p. 166, die verwijst naar de lijst met parallellen bij R.A. HAUSMAN, *The Function of Elijah as Model in Luke-Acts*, Chicago, 1976, pp. 45-63, en W. WINK, *John the Baptist in the Gospel Tradition* (SNTS.MS 7), Cambridge, 1947, pp. 42-44.

⁴¹ J.-D. DUBOIS, La figure d'Elie dans la perspective lucanienne, in *RHPR* 53 (1973) 155-176, spec. p. 168: 'La véritable manifestation d'Elie n'apparaît qu'au début du récit de la transfiguration (9/30).'

⁴² MILLER, *Elijah, John and Jesus*, p. 616.

⁴³ DARR, *Herod the Fox*, p. 165, die wel erkent dat er 'certain rationales' achter elk gezegde liggen, spreekt van 'deficient options'.

niet de uit de doden opgewekte Johannes is, noch de verschijning van Elia, noch een opgestane, vroegere profeet is⁴⁴.

DE PLAATS VAN DEZE OPVATTINGEN IN HET GEHEEL

De vraag, of zich ook laat verklaren dat deze opvattingen over Jezus op deze plaats in het verhaal aan de orde komen, kan naar mijn idee bevestigend beantwoord worden. Om dat te laten zien moet ik beginnen bij de constatering die ik hierboven deed, dat Jezus door alle drie groepen als een profeet wordt gezien. Al één keer eerder is Jezus door anderen profeet genoemd, in 7,16, waarin 'allen' zeggen: 'Een groot profeet is opgewekt onder ons'. De uitspraak van 9,8b 'dat een profeet, iemand van de vroegere, was opgestaan' doet nog het meest denken aan deze uitspraak (7,16). In beide gevallen klinkt geen specifieke naam van een profeet. De uitspraak van 'allen' in Naïn werd gedaan direct na de opwekking van de jongen, enige zoon van een weduwe. In de paragraaf over 'De plaats van 9,7-9 in de context' zagen we - een tweede punt - dat 9,7-9 niet alleen onderdeel vormt van 9,1-6 en 9,10a, maar ook een nauwe aansluiting heeft op 8,40-56. In deze passage gaat het over een opwekking van een dode. In 7,11-17 gaat het om de opwekking van een zoon van een moeder, in 8,40-56 om de opwekking van een dochter van een vader. Dat brengt mij tot de stelling dat déze duidingen van Jezus in 9,7-8 als een profeet in relatie gezien moeten worden tot de opwekking van de dochter van Jäirus, zoals de duiding van Jezus als profeet in 7,16 in relatie staat tot de opwekking van de zoon van de weduwe. Bij deze visie is nog wel een vraag te stellen: Hoe kunnen deze duidingen een reactie zijn op de opwekking van de dochter van Jäirus, als deze binnenskamers heeft plaatsgevonden zonder aanwezigheid van anderen buiten de ouders, drie leerlingen en Jezus en Jezus de ouders verboden heeft om het gebeurde bekend te maken? Nu hebben we eerder gezien dat ook Herodes op de hoogte moet zijn geraakt. Ten slotte wordt aan het begin verteld dat Herodes van 'alle gebeurtenissen' hoorde (9,7). De lezer krijgt geen informatie dat de opwekking van het twaalfjarige meisje daarvan uitgezonderd zou zijn. Er zijn twee mogelijkheden, waardoor dat gebeuren toch bekendheid heeft gekregen: de ouders hebben hun mond er niet over kunnen houden en/of de leerlingen hebben het verder verteld. Het verbod was alleen tot de ouders gericht ('hun' in 8,56b verwijst naar het subject van 8,56a 'haar ouders'). De leerlingen hebben geen verbod gekregen om hierover te spreken. De precieze wijze waarop het bericht de wereld is in gekomen, en dan ook meer mensen heeft bereikt dan Herodes alleen, wordt de lezer echter niet meegedeeld. Een tweede kwestie die aandacht vraagt is het feit dat de profetische duiding in 7,16 onmiddellijk na de opwekking volgt. Dat is niet het geval na de opwekking van de dochter van Jäirus. Dat kan echter ook weer geen verbazing wekken. In Naïn hebben de mensen de opwekking meegemaakt in tegenstelling tot die van de dochter van Jäirus die zich in de privésfeer heeft afgespeeld. De afstand tussen de opwekking (8,40-56) en de profetische duidingen (9,7-8) zou ik willen opvatten als een vertaling van het feit dat er tijd moet zitten tussen de opwekking en de bekendwording.

Een ander verschil met 7,16 is dat 'allen' één in opvatting zijn in tegenstelling tot in 9,7-8 waar drie verschillende opvattingen over Jezus als profeet zijn. Dat roept het beeld op dat men in de periode na de opwekking van de jongen van Naïn, en dus ten gevolge van hetgeen nadien gebeurd is, een gevarieerder beeld van Jezus heeft gekregen. Terzijde merk ik nog op dat waar Herodes uit alle gebeurtenissen geen conclusie trekt met betrekking tot Jezus' identiteit, deze groepen dat wel doen, ook al zijn ze in hun opvatting verdeeld.

Tot slot wil ik aandacht schenken aan de koppeling tussen de opvattingen van Jezus als profeet en de opwekking van een dode⁴⁵. In verschillend opzicht doet deze koppeling zich voor. Allereerst al in dat opzicht dat er profeten (Elia en Elisa) zijn, die doden hebben opgewekt. Ten tweede, ook hun profetisch optreden is als zodanig te typeren: mensen die 'dood' waren, tot het leven terugroepen.

---

⁴⁴ ÖHLER, *Elia*, p. 230, spreekt ten onrechte van 'eine negative Verbindung von Elia und Jesus (...) in Lk 9,8.19'.

⁴⁵ In 24,19 wordt Jezus opnieuw een profeet genoemd. Dat gebeurt ook hier na een opwekking (24,1-12)!

HET WEERWOORD VAN HERODES

Zoals de conjunctie in 9,7a een contrast (*de*) met het voorgaande tot uitdrukking brengt, zo is dat ook het geval met de conjunctie (*de*) van 9,9a. Dat wat in 9,7b door verschillende mensen gezegd wordt (*legesthai*), krijgt in 9,9a van Herodes een weerwoord (*eipen de*); na de indirecte rede van 9,7b-8 nu een directe rede (9,9b-c). De uitspraak van Herodes - zijn naam wordt hier herhaald, maar nu zonder aanduiding van zijn functie - komt als vierde nu tegenover de anonieme andere drie te staan. *Eipen* kent geen adres; de lezer zal *eipen* als *monologue intérieur* opvatten. Het is de eerste en enige keer in Lucas dat we Herodes (in zichzelf) horen spreken⁴⁶. Zijn onthullende uitspraak 'Johannes heb ik onthoofd' is een direct commentaar op wat door de eerste groep is gezegd: 'dat Johannes was opgewekt uit doden'. We zagen hierboven al dat de lezer eerder geen informatie had gekregen van de verteller over de dood van Johannes. Die informatie krijgen we nu, en nog wel uit de mond van degene die daarvoor verantwoordelijk is. En dat niet alleen, we krijgen nu ook te horen op welke wijze dat is gebeurd: door onthoofding. Zoals in 9,7c het *subject* Johannes in de zin voorop geplaatst is, is dat in 9,9b het geval met het *object* Johannes. Maar ook het *subject* *egô* ('ik') van 9,9b krijgt veel nadruk⁴⁷. 'He takes the blame for beheading of John'⁴⁸. De onthoofding door Herodes van Johannes, die eerder door Jezus middels een citaat uit Maleachi getypeerd werd als de bode des Heren (7,27), bevestigt het beeld van een man van boosaardige daden die de lezer uit Lucas 3,19-20 kent. Er is tevens de bevestiging dat profeten die zich kritisch uiten naar de macht toe, hun leven niet zeker zijn (Neh. 9,26; Jer. 2,30 (vgl. Luc. 13,31-35); Luc. 6,23; 11,47-51 en Hand. 7,52). Er wil naar mijn idee nog meer in tot uitdrukking gebracht worden, en wel de gedachte dat onthoofding opstanding onmogelijk maakt⁴⁹. Om het met M. Öhler te zeggen: Herodes wijst de 'absurde Absicht' af 'daß ein Geköpfter aufsteht'⁵⁰. Dat betekent, want er moet nog een stap gezet worden, dat Jezus volgens Herodes in elk geval niet een opgewekte Johannes kan zijn. De twee andere uitspraken voorziet Herodes niet van commentaar. In plaats daarvan volgt een vraag: 'Wie is echter deze, over wie ik dergelijke dingen hoor?' Uit de vraag kan de lezer concluderen dat hij ook de twee andere opvattingen niet voor waarschijnlijk houdt.

De lezer zal tot de conclusie komen dat Herodes in Jezus niet iemand ziet die uit de doden is opgestaan⁵¹. Het feit dat verschillende groepen hem wel op deze of soortgelijke wijze duiden, heeft hem in verwarring gebracht. Hij wil wel weten wie degene is die achter deze uitspraken schuilgaat. Herodes' vraag doet denken aan de vraag van de leerlingen - aan het begin van Lucas 8,22-9,17 - na de stilling van de storm (8,25). Daar is het een vraag van verbazing (*ethaumasán*), hier van verwarring (*diêporei*). Herodes mag eerder dan wel gehoord hebben alwat Jezus gedaan heeft, maar wie 'deze' is, over wie deze dingen gezegd worden, is hem niet duidelijk. De kwestie van Jezus' identiteit verschilt sterk van onze moderne notie van identiteit, zo merkt Hendrickx terecht op⁵². De vraag wie deze is, is de vraag welke daden je van hem kan verwachten. Herodes wil weten waar hij

⁴⁶ DARR, *Herod the Fox*, p. 167.

⁴⁷ De vertaling 'heb ik laten onthoofden' (o.a. NBV) doet daaraan te weinig recht.

⁴⁸ DARR, *Herod the Fox*, p. 167.

⁴⁹ Contra Herodes in Marcus 6,16: 'Toen dan Herodes van hem hoorde, zei hij: 'Johannes die ik onthoofd heb, die is opgewekt.'

⁵⁰ M. ÖHLER, *Elia im Neuen Testament. Untersuchungen zur Bedeutung des alttestamentlichen Propheten im Neuen Testament* (BZNW, 88), Berlin & New York, 1997, p. 184. Zie ook GREEN, *The Gospel of Luke*, p. 361: 'Apparently Herod believes he has refuted the possibility that Jesus is the resuscitated John by observing that he had beheaded John' en R.A. CULPEPPER, *The Gospel of Luke. Introduction, Commentary and Reflections* (NIB IX), Nashville, 1996, p. 195: 'Herod's confession that he had beheaded John serves ironically to underscore the truth that God's redemptive work has never defeated by killing God's prophets.'

⁵¹ Contra F. VAN SEGBROECK, Elia in het Nieuwe Testament, in P. KEVERS (red.), *Elia. Profeet van vuur. Mens als wij*, Leuven & Amersfoort, 1997, 127-155, spec. p. 146: 'Herodes neemt echter (.....) geen standpunt in.'

⁵² HENDRICKX, *The Third Gospel*, p. 228.

Jezus moet plaatsnemen, hij wil 'zien' of Jezus een bedreiging voor hem is. 'The killer of John has now turned his attention to Jesus and this is ominous indeed'⁵³.

TRANSFORMATIE

Terwijl er van Herodes wel een reactie zichtbaar wordt op wat hij hoort aan opvattingen over Jezus, was er eerder geen reactie van zijn kant op 'alle gebeurtenissen'. De gebeurtenissen brengen hem niet in verwarring, ze geven hem blijkbaar ook geen beeld wie Jezus is. Het zijn de opvattingen die hem verwarren. Uit zijn vraag (9,9c) blijkt echter dat hij wel wil weten wie deze is. Dat hij dat wil weten, zal de lezer niet verbazen, gezien het feit dat 'deze' hoe dan ook als een profeet gezien wordt. Als hij uit hetzelfde hout gesneden is als de profeet Johannes, dan bestaat de mogelijkheid dat hij opnieuw kritisch zal worden aangesproken. Bij de vraag blijft het niet, waar dat wel het geval was met de vraag van de leerlingen in 8,22-25. Herodes gaat zelf ook op zoek. We moeten hier oog hebben voor de formulering. De zin van 19,3 was hier logischer geweest: 'en hij zocht te zien wie hij is'. In plaats daarvan lezen we: 'En hij zocht hem te zien'⁵⁴. Het zien van Jezus is blijkbaar voor Herodes al voldoende om de vraag te kunnen beantwoorden 'wie deze is ...'.

De verwarring (9,7b *diêporei*: duratief impf.) wordt 'beantwoord' met een zoektocht om Jezus te zien (9,9d *ezêtei*: duratief impf.). Niet alleen de vraag, maar ook het zoeken is minder onschuldig dan het lijkt. Dit zoeken doet denken aan de zoektocht van koning Achab naar de profeet Elia (1 Koningen 18,10)! Bij deze zoektocht blijft het voor dit moment. Herodes weet hem blijkbaar niet direct te vinden. Dit *zoeken* zorgt echter wel voor de spanning of hij hem ook zal vinden.

Het werkwoord *zêteô* ('zoeken') komt de lezer opnieuw tegen in 13,3, uit de mond van enkele Farizeeën die Jezus oproepen om weg te gaan 'want Herodes zoekt u te doden'. De lezer heeft geen informatie om deze uitspraak van de Farizeeën te kunnen verifiëren, maar het zal hem ook niet verbazen gezien wat Herodes eerder met Johannes heeft gedaan, als het waar is wat zij zeggen.

Deze onheilspellende woorden, die van de woorden in 9,9 verschillen ('zoeken te zien' tegenover 'zoeken te doden'), houden Jezus niet tegen om zijn weg naar Jeruzalem te gaan 'want het gaat niet aan dat een profeet (!) buiten Jeruzalem omkomt'. Het is in dat Jeruzalem dat Herodes Jezus te zien krijgt (23,8-12)⁵⁵. Dat is overigens geen resultaat van zijn queeste, hij krijgt hem zagezegd in de schoot geworpen; Pilatus heeft hem doorgestuurd naar Herodes. Na hetgeen de lezer gehoord heeft van de Farizeeën dat Herodes hem zoekt te doden, zal de lezer verontrust zijn, nu Herodes Jezus toegestuurd krijgt. Waarvoor te vrezen was, gebeurt echter niet. Lucas 23,8 begint: *Ho de Herôdês idôn Iêsoun* ('Toen Herodes Jezus zag'), waar 9,7-9 eindigde: *Kai ezêtei idein auton* ('En hij zocht hem te zien'). De verteller sluit met de *gar*-zin ('want hij had hem al geruime tijd willen zien, omdat hij hoopte één of ander teken door hem te zien geschieden (*ginomenon*)' aan op het slot van 9,7-9. Daarmee is de cirkel rond, omdat Herodes in 9,7a al van tekenen heeft gehoord, hetgeen hem geen inzicht gaf in Jezus' identiteit. Waar het in 9,7-9 om het *horen* draait, gaat het in 23,8-12 om *zien*, en wel van het zien geschieden van een teken door Jezus. Zijn interesse, in de zin van belang, in de vraag wie deze is, is verdwenen. Dat Herodes in hem een belachelijk en totaal onschuldig iemand ziet, wordt duidelijk uit het spel dat hij met hem speelt als ook uit het terugsturen naar Pilatus.

Als J.A. Darr beweert dat beiden, Johannes en Jezus, 'courageously confront the wicked Tetrarch'⁵⁶, dan zit daar een grote kern van waarheid in, maar de zin vraagt ook om nadere bepaling van de confrontatie. Johannes heeft de confrontatie met Herodes niet geschuwd (3,18-20). Jezus heeft Herodes niet op zijn gedrag aangesproken, noch heeft hij hem bekritiseerd om wat hij met

⁵³ DARR, *Herod the Fox*, p. 170.

⁵⁴ De NBV en ook H. OOSTERHUIS en A. VAN HEUSDEN, *Het evangelie van Lukas*, Vught, 2007, p. 91, wekken de indruk dat er na *ezêtei eukairian* (zoals in 22,6) staat: 'Hij zocht naar een gelegenheid om hem te ontmoeten/zien'.

⁵⁵ Zoals 9,7-9, zo heeft ook 23:8-12 het karakter van een overgangspassage.

⁵⁶ DARR, *Herod the Fox*, p. 78.

Johannes heeft gedaan⁵⁷. Er was voor Herodes dan ook geen reden om Jezus op/aan te pakken en te doden⁵⁸.

Dat brengt mij ten slotte bij de slotconclusie met betrekking tot de vraag, of zich in 9,7-9 ook een transformatie voordoet. Het antwoord daarop is tweeledig: 1) De verwarring van Herodes⁵⁹, die haar oorzaak vindt in de verschillende opvattingen die over Jezus de ronde doen, wordt omgezet in de 'tegenspraak' dat Jezus niet de uit doden opgewekte Johannes kan zijn, omdat onthoofding en opstanding niet samen gaan. 2) Maar helderheid over wie Jezus is heeft hij niet. Daar laat hij het niet bij, zoals uit het slot blijkt. Hij komt ervoor in beweging: 'hij zocht hem te zien, in de veronderstelling, zo kan uit 9,9d in verhouding tot 9,9c opgemaakt worden, dat hij weet wie Jezus is, als hij hem gezien heeft.

NICO RIEMERSMA

Nico Riemersma, predikant (PKN) in Den Haag,
werkt aan een proefschrift over dodenopwekkingen
in het Lucasevangelie in relatie tot 1 Koningen 17,
Thorbeckelaan 250, 2564 BW Den Haag (NL)
E-mail: n.riemersma@planet.nl

Samenvatting: Tussen horen en zien. Opvattingen over Jezus in Lucas 9,7-9

Lucas 9,7-9 met de vraag van Herodes wie Jezus is en de antwoorden van verschillende groepen op die vraag wordt door veel uitleggers gezien als aanjager voor het vervolg. Aan deze visie zitten beslist aantrekkelijke kanten. In dit artikel laat de auteur zien dat er goede redenen zijn om Lucas 9,7-9 te betrekken op het gedeelte dat eraan voorafgaat. Zo laat een vergelijking met 3,18-20 zien dat 9,7-9 nauw aansluit op 9,1-6. Wat daaruit duidelijk wordt, is dat de twaalf leerlingen de kritische Johannes-lijn in de richting van Herodes niet continueren. Een vergelijking met 7,16, waarin de opvatting over Jezus als profeet direct volgt na de opwekking van een dode jongen, probeert aannemelijk te maken dat de opvattingen van Jezus als profeet in 9,7-8 in relatie staan met de opwekking van de dochter van Jairus (8,40-56). De dodenopwekking roept bij omstanders/mensen die ervan horen blijkbaar het beeld op dat degene die daarvoor verantwoordelijk is, een profeet is die zelf ook uit de doden is opgestaan. Het mag karakteristiek genoemd worden voor de profeet dat hij mensen die dood (in letterlijke en figuurlijke zin van het woord) waren, tot het leven terugroept.

Abstract: Between Hearing and Seeing. Opinions about Jesus in Luke 9,7-9

Luke 9,7-9 with the question of Herod who Jesus is and the answers of different groups to this question is seen by a lot of scholars as a booster henceforth. This view has certainly an attractive side. There are also good reasons to relate 9,7-9 to the preceding section. A comparison with 3,18-20 shows that 9,7-9 has a close connection with 9,1-6. From this it is clear that the Twelve do not continue the critical course of John to Herod. A comparison with 7,16, in which the opinion about Jesus as a prophet directly follows after the resurrection of the dead boy, tries to make a reasonable case for the thought that the opinions of Jesus as a prophet in 9,7-8 are an 'answer' to the resurrection of the young girl (8,40-56). Apparently, the resurrection of a dead person evoke an image in the minds of bystanders/people who have heard of it, that the person who is responsible for this resurrection, is a prophet who himself is resurrected from the dead. For a prophet it can be named characteristic that he calls back to life people who are dead, literally and figuratively.

Dit artikel is verschenen in *Collationes* 42,1 (2012), 84-101.

⁵⁷ Vgl. DARR, *Herod the Fox*, p. 79: Jezus spreekt niet en wordt onschuldig geacht. Johannes spreekt en wordt onthoofd.

⁵⁸ Zie ook HOEHNER, *Herod Antipas*, p. 191.

⁵⁹ In Hand. 2,12 leidt de verwarring over het Pinkstergebeuren ook tot een vraag: 'Wat dit toch wil zeggen?' Sommige uitleggers, onder wie DARR, *Herod the Fox*, p. 165, en HENDRICKX, *The Third Gospel*, p. 229, proeven in de verwarring van Herodes een 'ominous overtone'.